FEMALE LITERATURE IN LINGUA MADRE DUEMILASEI

Ana Maria Pătrașcu (Tomaziu-Pătrașcu)
PhD Student, "Al. Ioan Cuza" University of Iași

Abstract: The volume Lingua Madre duemilasei is a collection of stories, published with the first edition of the contest "Lingua Madre". The volume is the result of an initiatiative which aiming at two main goals: on the one hand, to bring to the fore the generations of migrant women who write, manifesting a close relationship between thought and language, and, on the other hand, to communicate to the others the realities in the countries those women come from. The volume includes stories narrated by Morrocan, Senegalese, Vietnamese, Indian, Romanian, Argentinian and Italian women who participated on the above mentioned contest. Some of them represent real life stories, and others, true documentaries of very faraway journeys. It is the outcome of a synthesis between two worlds: the world of the country of origin and the world of the host country. The language used in writing is Italian, according to the residence country where the contest has been held. In the present volume, there are four texts written by Romanian authors: Ana Alexandra Onea, Oggi ho deciso di scrivere, Alina Popa, Ciò che è rimasto di quei giorni felici, Rita Takàcs, Identità, and Valentina Călugăreanu–Tihenchi, Dal diario di Elena.

Keywords: female literature of migration, Romanian writing, ethnicity, plurality, intercultural projects

I sentimenti attraversano le frontiere senza passaporto, siano essi buoni o cattivi.[1] (Rita Takacs, *Identità*)

Volumul *Lingua Madre duemilasei* este o culegere de povestiri, apărută în prima ediţie a concursului „Lingua Madre". Acest volum este rezultatul unei iniţiative care a urmărit două scopuri principale: pe de o parte, să aducă în prim-plan generaţiile de femei imigrate care scriu, manifestând un raport strâns între gând şi limbaj, iar pe de altă parte, să comunice altora realităţi din ţările din care provin aceste femei.

Se qualcuno vuole capire qual è l'Italia 2010, con quali persone si trova a convivere, quali cambiamenti ha apportato l'immigrazione, ha due modi: l'osservazione diretta e l'ascolto delle persone che incontra o la lettura di libri. L'una insieme all'altra gli offre le migliori opportunità di capire a fondo. Questo è un libro che può aiutare a conoscere le persone che incontra nella sua giornata e quelle che sfiora senza poter comunicare. Sono tutte voci femminili, racconti scritti da donne immigrate o da italiane che guardano attente alla migrazione. Non si tratta di testi tutti dello stesso livello, ce ne sono alcuni di valore letterario

[1] Sentimentele traversează frontierele fără paşaport, fie bune, fie rele (traducerea noastră).

BDD-A23232 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:58:50 UTC)

altri no, ma tutti costruiscono un quadro complessivo utile per vivere l'Italia attuale (e le prossime italie).[2]

Volumul cuprinde poveşti narate de femei marocane, senegaleze, vietnameze, indiene, române, argentiniene şi italience care au participat la concursul „Lingua Madre". Unele reprezintă poveşti de viaţă, iar altele, adevărate reportaje ale unor călătorii de departe. Concursul „Lingua Madre" este rezultatul unei sinteze dintre două lumi: lumea ţării de origine şi lumea ţării gazdă, fiind o coeziune culturală şi relaţională care funcţionează ca un tot cultural. Daniela Finocchi o citează pe ministrul Cécile Kyenge[3], care afirmă că:

Le differenze, la nostra identità multipla, il mescolarsi con altre culture non devono farci paura ma arricchirci. Ognuno di noi (anche la sottoscritta) vive al suo interno un incontro e uno scontro di culture e solo parlando e confrontandosi, avendo l'opportunità, lo spazio di vivere tutto questo si arriva a trovare un equilibrio, che consente di parlare senza urlare e di trasmettere il nostro messaggio.[4]

Limba folosită este italiana, conform ţării de rezidenţă în care s-a realizat concursul.

În acest volum există patru texte scrise de autoare de naţionalitate română: Ana Alexandra Onea, *Oggi ho deciso di scrivere*, Alina Popa, *Ciò che è rimasto di quei giorni felici*, Rita Takàcs, *Identità*, şi Valentina Călugăreanu – Tihenchi, *Dal diario di Elena*.

Nefiind posibil ca textele să fie scrise în limba maternă (arabă, vietnameză, bengaleză, română), s-a apelat la ajutorul unor coautoare, de naţionalitate italiană, care s-au ocupat de forma corectă a textului. După cum afirmă autoarea prefeţei acestui prim volum, Ferdinanda Vigliani, acest mod de a scrie „asistat" nu alterează cu nimic identitatea textului. Părerea noastră în legătură cu „puritatea textului" pune sub semnul întrebării ceea ce înseamnă identitate absolută. O demonstrează chiar anumite fragmente ale unor povestiri, care trădează cu uşurinţă intervenţia altcuiva (a coautorului italian), care preface textul. Aceste părţi „alipite" întregului transformă discursul original într-unul artificial şi impersonal. Iată cum se termină povestirea autoarei Francisca Abregù Lopez, originară din Peru:

Devo confessare che questa esperienza mi aiutò molto a capire i miei rapporti familiari – con la mia famiglia acquisita e con la mia famiglia di origine - , mi insegnò a capire certe dinamiche sociali – antropologiche delle società che ci ospita, mi diede una chiave di lettura

[2] Maria Rosa Mura, „Literatura dell'immigrazione in Italia – Lingua madre Duemiladodici. Racconti di donne straniere in Italia", *Il gioco degli specchi. Migranti – Cultura – Società*, Periodico on–line, *Nr. 1, 2014.* <*http://www.ilgiocodeglispecchi.org/libri/scheda/lingua-madre-duemiladieci-racconti-di-donne-straniere-italia*>:
„Dacă cineva ar vrea să înţeleagă care este Italia anului 2010, cu ce persoane ar trebui să trăiască, ce schimbări a adus imigraţia, are două căi: observarea directă a persoanelor pe care le întâlneşte ori lectura cărţilor. Şi una, şi cealaltă îi va oferi cele mai bune posibilităţi pentru a înţelege totul. Aceasta este o carte care îl poate ajuta să cunoască persoanele pe care le întâlneşte într-o bună zi sau cele pe care le atinge fără a putea comunica. Sunt toate voci feminine, povestiri scrise de imigrante sau de femei de naţionalitate italiană, care privesc cu atenţie migraţia. Nu este vorba doar de texte de acelaşi nivel: sunt unele care au o valoare literară, iar altele, nu, însă toate construiesc un tablou complex, util pentru a putea trăi într-o Italie actuală (sau în următoarele Italii)." (traducerea noastră)

[3] Kashetu Kyenge (numită şi Cécile), de origine congoleză, este un personaj politic italian. A fost ministru al integrării pe perioada Guvernului Letta.

[4] *Idem,* „Diferenţele, identitatea noastră multiplă, amestecul cu alte culturi nu trebuie să ne producă teamă, ci să ne îmbogăţească. Fiecare dintre noi (chiar şi subsemnata) trăieşte, în interiorul său, o întâlnire şi o confruntare de culturi şi doar vorbind şi confruntându-ne, avem posibilitatea, spaţiul de a trăi toate acestea şi de a ne găsi echilibrul, care consimte să vorbească fără a urla şi să ne transmită mesajul." (traducerea noastră).

BDD-A23232 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:58:50 UTC)

sulla mia immigrazione e il perché delle mie scelte. Soprattutto mi aiutò tantissimo a vivere con consapevolezza e serenità il mio essere una «straniera extracomunitaria».[5]

La fel se termină, de exemplu, şi textul scris de românca Agnes Alexandra Onea, Oggi *ho deciso di scrivere:* „L'Italia non mi delude più! Ho trovato me stessa e la vita qui. Mi sento fortunata ad aver accettato la richiesta dei dottori di non lasciare mai questo Paese e soprattutto sono fortunata di portare dentro di me il fegato di qualcuno che una volta era italiano[6]".

Un alt obiectiv al concursului îl constituie autoarele de naţionalitate italiană care au intrat în contact cu imigrante provenind din diferite ţări şi care au simţit nevoia de a povesti această experienţă, evidenţiind elemente referitoare la diferenţa/asemănarea dintre culturi: „Differenze e differenze. L'uso del singolare guarda alla differenza sessuale, fondamento della libertà e dell'orgoglio di essere donna, posti a paradigma di tutte le altre differenze, declinate nella loro pluralità, riconosciute, rispettate e considerate preziosa risorsa"[7].

Din acest punct de vedere, noi credem că textele scrise de autoare italience demonstrează mai multă naturaleţe şi originalitate, poate şi pentru că, scriind despre alţii, au reuşit să se detaşeze de faptele prezentate, firul povestirii derulându-se mai uşor decât în cazul povestirilor la persoana întâi. (Annamaria Acquistapace, *Una foto a colori*, Novita Amadei, *Vera*, Anna Maria Bracale Ceruţi, *Kalpanà Desai,* etc.).

Ceea ce uneşte aceste povestiri este acelaşi element legat de raportul dintre identitate şi alteritate, lupta femeilor de a se repoziţiona pe o anumită scară socială, de a munci şi de a supravieţui noului context, fiind solidare unele cu altele. Am putea vorbi despre o temă a solidarităţii între femei care parcurge toate aceste volume, indiferent de provenienţa autoarelor sau de conţinutul scrierilor. Atunci când „due donne si incontrano, ciò che appare in quel primo impatto è la comune appartenenza allo stesso sesso, prima della nazionalità, della lingua o del ceto sociale".[8]

Povestirea autoarei Agnes Alexandra Onea priveşte un episod din propria copilărie, care coincide cu venirea în Italia pentru a-şi regăsi părinţii. În text apar secvenţe de violenţă domestică la care asistă copiii din România. Bărbaţii întruchipează personaje brutale, care beau până la epuizare, pentru ca apoi să-şi bată nevasta sub ochii propriilor odrasle. Întreaga familie emigrează în Italia, dar fetiţa este, în continuare, martora unor repetate scevenţe de violenţă conjugală. Italia, cea pe care şi-o imaginase înainte de plecare, îi o realitate care o înspăimântă şi o dezamăgeşte în egală măsură. Nevoia urgentă de o operaţie cu transplant de ficat o determină să creadă că s-a născut a doua oară, de data aceasta descoperind o altă Italie, despre care se vorbea în România, o ţară a posibilităţilor, a realizării tuturor speranţelor. Rămâne totuşi

[5] Francisca Abregù Lòpez, *Hai scoperto chi sei?,* Daniela Finocchi, *op. cit.*, p. 15; „Trebuie să mărturisesc că această experienţă m-a ajutat mult să înţeleg raporturile mele familiale – cu familia mea dobândită şi cu familia mea de origine - m-a învăţat să înţeleg anumite dinamici social–antropologice ale societăţii care ne găzduieşte, mi-a dat o cheie de lectură asupra imigraţiei mele şi asupra alegerilor mele. Înainte de toate, însă, m-a ajutat foarte mult să trăiesc cu conştiinţa şi seninătatea de a fi o «străină extracomunitară»." (traducerea noastră).

[6] Agnes Alexandra Onea, *Oggi ho deciso di scrivere,* Daniela Finocchi, *op. cit.* p. 140; „Italia nu mă mai dezamăgeşte ~~deloc~~! M-am regăsit aici. Mă simt norocoasă că am acceptat cererea doctorilor de a nu părăsi niciodată această ţară şi, mai ales, mă simt norocoasă pentru că port în mine ficatul unuia care, odată, era italian."(traducerea noastră).

[7] Daniela Finocchi, *op. cit*., Introducere. „Diferenţe şi diferenţe. Folosirea singularului în ceea ce priveşte diferenţa sexuală, fundamentul libertăţii şi orgoliului de a fi femeie, o paradigmă a tuturor altor diferenţe, declinate în pluralitatea lor, recunoscute, respectate şi considerate o resursă preţioasă." (traducerea noastră).

[8] *Ibidem*. "când se întâlnesc două femei, primul impact este constituit de apartenenţa la acelaşi sex, înainte de naţionalitate, de limbă sau categorie socială" (traducerea noastră).

BDD-A23232 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:58:50 UTC)

nostalgia pentru locurile din ţara de origine, aşa cum rămân treze în memorie amintirile despre biscuiţii daţi de bunica şi pe care îi împărţea, fericită, cu vărul său.

Începutul povestirii reprezintă o justificare a textului, motivul pentru care l-a scris: „Questa è l'unica cosa che mi toglie dal mondo reale. Scrivere è il mio miglior amico, un amico vero perché i segreti li sa mantenere. Scrivere è la sola cosa che faccio quando sono giù di morale. E nell'ultimo periodo mi sono resa conto di esserlo troppo spesso."[9]

Textul Alinei Popa, în schimb, este o întoarcere într-un trecut idealizat al copilariei şi care ia forma nostalgiei. Este povestirea unei persoane aflată între două lumi, o luptă pentru recâştigarea primei identităţi, aşa cum ea însăşi o mărturiseşte. Orice deplasare fizică sau mentală implică o serie de componente ale migraţiei, iar trauma deplasării nu are doar consecinţe negative, dacă este rafinată în sens artistic şi cathartic. Deplasarea dintr-un spaţiu într-un altul, necunoscut, poate fi sursa unor tensiuni emoţionale pe care imaginarul le prelucrează.

Quando ho deciso di venire in Italia sapevo che tutto questo sarebbe rimasto là, sarebbe rimasto in mondo dell'infanzia, in un mondo che sparisce sempre, e che non avrei più avuto quella felicità. Qunado sono arrivata qui mi sono trovata davanti a un mondo che non aveva niente di uguale all'altro. Sono passata dalla piena felicità a un mondo cui non voglio dare un nome. [...] Voglio dimostrare a me stessa che posso essere uguale a quella che ha lasciato in passato un mondo pieno di felicità. E so che posso, perche ho la volontà di arrivare fino in fondo… con tutti i sogni dell'infanzia.[10]

În opinia noastră, aceste două povestiri nu oferă semnele unor scrieri literare de valoare, însă sunt încercări de exprimare a propriilor emoţii legate de experienţa imigraţiei. Ele corespund literaturii de migraţie din prima fază, aceea a confesiunii, care aparţine totuşi categoriei de scrieri literare pe tema migraţiei, aşa cum a definit-o Armando Gnisci. Povestirea Ritei Takacs, *Identità,* este, însă, plină de semnificaţii. Scrisă la persoana întâi, de altfel ca şi celelalte două, constituie confesiunea unei persoane aflate în suferinţa provocată de contradicţia asupra identităţii, aşa cum o dovedeşte chiar titlul. Această suferinţă este datorată imaginii pe care o au italienii despre România şi despre oamenii ei şi cu care ea se identifică. De aceea, îşi va îndrepta toată energia de care este capabilă spre a modifica această optică. Tonul cu care este scris textul este reflexiv, punctând asupra antitezei dintre „aici şi acolo", „acum şi atunci". Nostalgia readuce în prim-plan amintiri din perioada de dinainte de comunism, menite să descrie o realitate fericită în comparaţie cu prezentul ancorat într-o realitate necunoscută. O notă acuzatoare este adusă perioadei de după căderea comunismului, care a destabilizat întreaga societate românească, cuprinsă de dorinţa de a aduna capital, părăsind astfel graniţele ţării:

Anche nei tempi della dittatura comunista eravamo felici. Perché nessuno aveva più del vicino e tutti erano solidali con tutti.(…) Non avevamo la Coca-Cola, certo, ma ne avevamo

[9] Agnes Alexandra Onea, *Oggi ho deciso di scrivere*, Daniela Finocchi, *op. cit.*, p. 135: „Acesta este unicul lucru care mă sustrage din lumea reală. Scrisul este unicul şi cel mai bun prieten, un prieten adevărat, pentru că ştie să păstreze secretele. Scrisul este singurul lucru pe care îl fac atunci când am moralul cazut. Şi în ultima perioadă, îmi dau seama că îl am prea des." (traducerea noastră).

[10] Alina Popa, *Ciò che è rimasto di quei giorni felici*, Daniela Finocchi, *op. cit.*, pp. 157-158: „Când am decis să vin în Italia, ştiam că totul ar fi rămas acolo, ar fi rămas în lumea copilariei, într-o lume care dispare mereu, şi că nu aş mai fi avut niciodată aceeaşi fericire. Când am ajuns aici, m-am trezit în faţa unei lumi care nu avea nimic în comun cu cealaltă. Am trecut de la fericirea deplină la o lume pe care nu vreau s-o numesc. [...] Vreau să-mi demonstrez că pot să fiu la fel cu cea care a lăsat în trecut o lume plină de fericire. Şi ştiu că pot, pentru că am voinţa de a ajunge până la capăt… cu toate visele copilăriei." (traducerea noastră).

BDD-A23232 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:58:50 UTC)

bisogno? Dopo la Rivoluzione del 1998 però tutto è cambiato. La liberalizzazione! Il desiderio di arricchirsi si è diffuso rapidamente come un virus e ha mutato geneticamente gli animi, i pensieri.[11]

Aşa cum am afirmat, de altfel, ceea ce leagă aceste povestiri, scrise de femei străine, de naţionalitate diferită, este reflecţia asupra identităţii şi suferinţa legată de alteritatea acesteia:

Quando penso a me, penso a due persone che lottano minuto per minuto, ora per ora, dì per dì, settimana per settimana, mese per mese, anno per anno per essere una sola persona, ma una sola persona che non vuole lasciare una per l'altra, una persona che vorrebbe convivere con entrambi sostanzialmente, perchè non potrebbe fare a meno di nessuna delle due…"[12]

Visul Occidentului este, de cele mai multe ori, asemănat zborului unei păsări care nu este conştientă de ceea ce o aşteaptă la aterizare: „D'altronde gli uccelli sanno iniziare il volo, ma non sanno mai cosa li aspetta finchè non atterrano.[13]

Unii văd problema identităţii sub aspectul unei infinite metamorfoze, într-o continuă stare de mimetism, un joc al măştilor care (re)vine interpretat în fiecare zi, doar pentru a nu părea diferit de ceilalţi, în mijlocul cărora te afli, aceasta devenind o tehnică comună pentru a supravieţui într-o ţară străină. Seamănă cu o „lecţie de supravieţuire", după cum o recomandă chiar titlul: „Prima di tutto, ovviamente, bisogna muoversi come un italiano. Dopodichè bisogna continuare a muoversi come italiani. Anche quando non interessa nessuno. Anche quando si vive nell'ombra e senza ombra, accumulando tecniche di trevestimento, pur continuando a provarne di nuove".[14]

Titlul povestirii, cât şi textul în sine, ne trimit cu gândul la romanul lui Piero Colaprico[15], *Manuale di sopravvivenza per immigrati clandestini*, apărut la Milano, în anul 2007, având că protagonist un fost poliţist român, emigrat în Italia. Joan Lovinescu este un fost poliţist, suspendat din funcţie în urma unor greşeli comise în timpul serviciului. El emigrează în Italia, unde începe o viaţă de clandestin, undeva la periferia oraşului Milano, locul în care îşi împarte existenţa între mersul cu metroul în centru, pentru a cerşi în faţa unei biserici, şi adăpostul său într-o baracă înainte de lăsarea întunericului. Statutul de clandestin îi atrage numeroase necazuri, inclusiv atenţia unui alt fost poliţist, italian, Aurelio Panebianco, rămas şi el fără loc de muncă şi „certat cu legea". El va avea rolul de a-l urmări pe Lovinescu, însă începe să se confunde atât de mult cu acesta, încât îşi concepe rapoartele pentru şeful său, începând fraza cu „Mi chiamo Joan Lovinescu e…"

[11] Rita Takacs, *Identià,* Daniela Finocchi, *op. cit.*, p.188; „Chiar şi în timpul dictaturii comuniste eram fericiţi. Pentru că niciunul nu avea mai mult decât vecinul şi toţi erau solidari cu toţi. [...] Nu aveam Coca-Cola, bineînţeles, dar cine avea nevoie? După Revoluţia din 1989, însă, totul s-a schimbat. Liberalizarea! Dorinţa de îmbogăţire s-a răspândit repede ca un virus şi a schimbat genetic sufletele, gândurile." (traducerea noastră).

[12] Francisca Abregù Lopez, *Hai scoperto chi sei?*, Daniela Finocchi, *op. cit.*, p. 15; „Când mă gândesc la mine, mă gândesc la două persoane care luptă minut după minut, oră după oră, zi după zi, săptămână după săptămână, lună după lună, an după an pentru a fi o singură persoană, însă o persoană care nu vrea să o lase pe una pentru cealaltă, o persoană care ar vrea să convieţuiască substanţial cu amândouă, pentru că nu ar putea renunţa la niciuna dintre cele două…" (traducerea noastră).

[13] Sonia Aimiuwu, *Lettera dall'Italia,* Daniela Finocchi, *op. cit.*, p. 26: „Pe de altă parte, păsările ştiu cum să-şi înceapă zborul, dar nu ştiu ce le aşteaptă până nu aterizează." (traducerea noastră).

[14] Clementina Sandra Ammendola, Come si diventa italiano?, Daniela Finocchi, *op. cit.*, p. 39. „Înainte de toate, evident, trebuie să te mişti ca un italian. După aceea trebuie să continui să te mişti ca italienii. Chiar şi când nu interesează pe nimeni. Chiar şi când se trăieşte în umbră şi fără umbră, acumulând tehnici de travestire, chiar în timp ce încerci altele noi." (traducerea noastră).

[15] Piero Colaprico, născut la Putignano, în anul 1957, este un jurnalist şi scriitor italian.

BDD-A23232 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:58:50 UTC)

Questi resoconti prendono la forma di un diario-manuale, strutturato in lezioni, per sopravvivere a Milano quando si e clandestini: dove trovare un pasto gratuito, dove lavarsi, come trovare un lavoro. Attraverso questo rapporto cosi strano, che si concretizza nel momento in cui pedinatore e pedinato si conoscono personalmente, Aurelio scopre l'umanita dell'Altro, e si accorge che i migranti e i clandestini sono uomini e donne, persone, prima di qualsiasi altra descrizione.[16]

Emigrarea se transformă într-un eveniment traumatic care afectează substanţial spiritul. Pentru a putea supravieţui, individul se împarte în două: trup şi spirit; primul este cel care călătoreşte în spaţiu, al doilea este cel care călătoreşte în timp, fiind cel mai fragil, aşa cum o demonstrează textul autoarei de origine braziliană, Rosana Crispim Da Costa în *Giorno ideale*: „Guardavo la fotografia della mia famiglia, del mio cane, della povera casa dove ero nata. Quanti ricordi ed emozioni passati lì. Gli affetti si portano dietro e non smariscono. Sono fonte vitale. Il corpo resiste alla distanza, lo spirito, no." [17]

Autoarea Hana Demoz trăieşte, prin emigrare, sentimentul dezrădăcinării şi al înstrăinării, al împărţirii propriei existenţe în secvenţe de viaţă, pe care protagonista textului încearcă, din răsputeri, să le întregească. Identitatea apare sub forma metaforei copacului, foarte des întâlnită la scriitorii migranţi. Această metaforă este foarte sugestivă, reprezentând esenţa a ceea ce înseamnă dezrădăcinarea, ruperea unităţii dintre corp şi suflet, care poate fi tradusă prin moartea spiritului şi poate chiar a aceleia biologice:

Se potessi dare un'immagine di me stessa, mi verrebbe in mente una radice piantata in un posto lontano. Essa rappresenta l'origine di tutto, è una radice piccola e innocente, ancora nascosta sotto terra in attesa della sua crescità. Lontano invece io vedo un tronco, anch'esso piccolo e in cerca di sviluppo. Ha voglia di crescere e creare dei frutti, ma gli mancano le radici. Lo stesso tronco si chiede confuso cosa ne sarà di lui…[18]

În textul relatat de o autoare de naţionalitate italiană, apare ideea potrivit căreia imigrantele, dincolo de rolurile pe care le îndeplinesc în societatea italiană, sunt toate aceleaşi fiinţe umane care au alte roluri în familia din care provin: „…io capivo che dietro alle badanti, alle lavapiatti e alle ragazze sui bordi delle strade, c'erano madri e mogli che in Italia racimolavano soldi per un sogno di casa…"[19] Ideea de solidaritate feminină începe să se definească încetul cu încetul, odată ce femeile reuşesc să se cunoască, descoperindu-şi adevărata natură umană, dar şi forţa, curajul, îndârjirea de a rezista într-o lume puternic masculină.

---

[16] Francesca Paola Liborio, *Khaoula e le pagine migranti*, p.94. „Aceste rapoarte iau forma unui jurnal – manual structurat pe lecţii de supravieţuire la Milano, atunci când eşti clandestin: unde să găseşti o masă gratuită, unde să te speli, cum să găseşti de lucru. Prin intermediul acestui raport atât de neobişnuit, care se concretizează în momentul în care cel care urmăreşte este urmărit, se recunosc la nivel personal; Aurelio descoperă umaninatea Celuilalt şi îşi dă seama că migranţii şi clandestinii sunt bărbaţi şi femei, persoane, înainte de orice descriere." (traducerea noastră).

[17] Rosana Crispim Da Costa, *Giorno ideale,* Daniela Finocchi, *op. cit.*, p. 84; „Mă uitam la fotografia în care erau familia mea, câinele meu, săraca mea casă în care m-am născut. Câte amintiri şi emoţii petrecute aici. Sentimentele le porţi cu tine şi nu dispar. Sunt surse vitale. Corpul rezistă la distanţă, spiritul, nu." (traducerea noastră).

[18] Hana Demoz, *Lingua Madre*, Daniela Finocchi, *op. cit.*, p. 87; „Dacă aş putea să ofer o imagine despre mine, mi-ar veni în minte o rădăcină plantată într-un loc departe. Ea reprezintă originea tuturor, este o rădăcină mică şi inocentă, încă ascunsă sub pământ, în timp ce aşteaptă să crească. Departe, însă, eu văd un trunchi, şi acela mic, încercând să se dezvolte. Vrea să crească şi să facă fructe, dar îi lipsesc rădăcinile. Acelaşi trunchi se întreabă confuz ce o să se întample cu el." (traducerea noastră).

[19] Michela Mannoni, *Quella città*, Daniela Finocchi, *op. cit.*, pp. 113-114, „…eu înţelegeam că în spatele *badante*-lor (îngrijitoarelor), al spălătoarelor de vase şi al fetelor de pe bordura străzilor, erau mame şi soţii care în Italia făceau bani pentru un vis de acasă…" (traducerea noastră).

BDD-A23232 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:58:50 UTC)

Bibliografie

Anghel, Remus Gabriel, Horvath, Istvan, *Sociologia Migraţiei. Teorii şi studii de caz româneşti*, Editura Polirom, Iaşi, 2009.

Astalos, George, *Fie pâinea cât de rea, tot mai bine-i la Paris. Interviuri 1989-1994*, Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1996.

Bachelard, Gaston, *Aerul şi visele. Eseu despre imaginaţia mişcării*. Traducere de Irina Mavrodin. În loc de prefaţă *Dubla legitimitate* de Jean Starobinski, traducere de Angela Martin, Editura Univers, Bucureşti, 1997.

Bete, Lavinia, *Psihologie politică: individ, lider, mulţime în regimul comunist,* Editura Polirom, Bucureşti, 2001.

Bocşan, Nicolae, Mitu, Sorin, Nicoară, Toader, *Identitate şi alteritate,* Vol. II, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 1998.

Botez, Mihai, *Românii despre ei înşişi: o cercetare de comunismologie prospectivă,* Editura Litera, 1992.

Camilotti, Silvia, *Emancipazione e scrittura nei percorsi di autrici dal mondo,* Editura Mangrovie, Roma, 2009.

Caria, Gianni, *La badante di Bucarest,* Editura Robin, Roma, 2013.

Castoldi, Luigi, *Il romeno d'Italia*, Editura Gribaudo, Milano 2004.

Călinescu, George, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent*. Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită, Ediţie şi prefaţă de Al. Piru, Editura Minerva, Bucureşti, 1988.

Codrescu, Andrei, *Dispariţia lui Afară*, Editura Univers, Bucureşti, 1995.

Constantinescu, Silvia, *Exil. Oameni şi idei*, Editura Curierul Românesc, 1995.

Cotesto, Vittorio, *Lo straniero. Pluralismo culturale e immagini dell'Altro nella società globale,* Editura Laterza, Bari, 2002.

----------, Vittorio, *Noi e loro. Immigrazione e nuovi conflitti metropolitani,* Editura

Dazza, Gladys Basagoitia ,*Curve, angolazioni, triangoli. L'Infinito Amore*, tipolitografia C. Castello, 1986

De Albuquerque, Fernanda Farías şi Jannelli, Maurizio *Princessa,* Editura Tropea, Milano,1997.

Deletant, Dennis, *Romania sub regimul comunist.* Traducere de Delia Răzdolescu, f.l., Editura Academia Civică, 2006.

Dumitru, Sandu, *Lumile sociale ale migraţiei româneşti în străinătate*, Editura Polirom, Iaşi, 2010.

----------,*Locuirea temporară în străinătate. Migraţia economică a românilor: 1990 – 2006*, Editura Universităţii, Bucureşti, 2006.

Cingolani, Pietro, *Romeni d'Italia. Migrazioni, vita quotidiana e legami transnazionali*, Editura Il Mulino, Bologna, 2009.

Karnououh, Claude, *Românii. Tipologie şi mentalităţi*, Editura Humanitas, Bucuresti, 1994.

Eco, Umberto, *În căutarea limbii perfecte*. Traducere din limba italiană de Dragoş Cojocaru, Iaşi, Editura Polirom, 2002.

Firan, Florea şi Popa, Constantin. M, *Literatura diasporei*. Antologie comentată, Editura Poesis, Craiova, 1996.

BDD-A23232 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:58:50 UTC)

Gatti, Fabrizio, Bilal. *Viaggiare, lavorare, morire da clandestini*, Editura Rizzoli, Milano, 2010.

Glodeanu, Gheorghe, *Incursiuni în literatura diasporei şi a disidenţei*, Editura Libra, Bucureşti, 1999.

Iain Chambers, *Paesaggi migratori. Culture e identità nell'epoca postcoloniale*, Editura Meltemi, Roma, 2003.

Lingua Madre Duemillasei. *Racconti di donne straniere in Italia*, a cura di Daniela Finocchi, Editura Seb27, Torino, 2006.

Finocchi, Daniela, „Includere, escludere.La voce delle donne", *El-Ghibli*, Anno 10, numero,December,2013,<http://archivio.elghibli.org/index%3Fid=1&issue=10_42&section=6&index_pos=7.html>, accesat 14/08/2015, ora 19,43.

Golfetto, Daniela, „Scrittura migrante, scrittura creativa" în *Lingua Nostra, e Oltre*, Anno 3,Numero3<71,http://www.maldura.unipd.it/masters/italianoL2/Lingua_nostra_e_oltre/LNO3_26lu glio2010/Gofetto_69_71.pdf> (accesat 14/07/2015, ora 20, 19).

BDD-A23232 © 2016 Arhipelag XXI Press
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 17:58:50 UTC)